

Halvdan Kjøht "Norsk Utanvirkspolitikk"

102666

berre Tyskland
ndels p. Men
je la ut miner
mistak. Ikkje
ei fyrste norske
g sakk (kanskje
som i ka på ei
ngjorde britane
dsjøen. Britane
ettsstridige. Eg
aks tok til med,
ellom Noreg og
Det hendte jam-
erika til Noreg.
eir «barsk» mot
ir skilnaden sin
var vestmaktene
rive Noreg ut i
skuldingar mot
alt for oss.

tene.

ia minst mogleg
slikt som kunne
lliart No hører
rår i både Stor-
fritt fortelja det

let eg tykte leitt

i fransk-britisk politikk mot Noreg i dei fyrste krigs-
månadene, så gjorde det aldri noko skar i ungdoms-
 kjærleiken min til Frankrike og England. Og det eg
 opplevde i England etter eg hadde måtta røme frå
 Noreg, det lærte meg enda meir enn før for eit staut
 og staseleg folk det engelske folket er. Norsk takk-
 skyld til Stor-Britannia for frihuga venskap og trufast
 hjelp i strid og naud kan aldri bli gløymt. Men dei som
 styrte britisk politikk i fyrstninga av krigen, synte
 ikkje alltid same storhugen som folket eig.

Eg hadde frå fyrsten full grunn til å tru at bae par-
tane i krigen ynskte at Noreg skulle halde seg nøytralt.
Tyskland godkjente nøytraliteten vår straks med det
same. Frankrike og Stor-Britannia venta eit par veker;
men så kom godkjenninga frå dem òg. Deretter fylgde
handelsforhandlingar med bae partane. Tyskland var
straks viljugt til å gjera avtale, og det var naturleg
nok, for Tyskland var den parten som mest trong til
slik ei avtale. Utsendingar derifrå kom da straks og
ville forhandle. Vestmaktene òg sa at dei ville ha ei
handels-avtale med oss.

Men så hendte det etter vi hadde drøft dette ei stund,
at vestmaktene sa: nei, aller fyrst må vi ha ei avtale
om skipsfarta. Vi sendte da frå Noreg folk til London
med fullmakt til å forhandle om dette. Men da dei
hadde haldi på eit par veker og gjort ymse framlegg
om avtale, så sa vestmaktene nei, det er ikkje slik ei
avtale vi vil ha; det vi vil, det er at Noreg skal gje
over til vårt bruk ein hovudpart av handelsflåten sin.

Granskingsnemnda seier (s. 55) at Noreg i forhand-
lingane med Stor-Britannia kunne «bruke den norske

handelsflåte som trumf», og ho nemner at Regjeringa vart kritisert for di ho gikk med på tonnasje-avtala utan trygd for handelsavtala. Men dette er å mis-kjenne stillinga heilt. Noreg hadde nok ingen trumf i dette spelet. Det var vi som låg under kniven. Stor-Britannia nytta tida til å sperre og seinka tilførslene til Noreg og ville ikkje åpne for dem før det hadde hand over flåten vår.

Det er greitt at om den norske regjeringa offisielt lova bort norsk handelsflåte til eit krigførande land, så var dette åpent brot på nøytraliteten. Regjeringa måtte difor la skipsreidarane sjølv gjera opp avtale med vestmaktene på reint forretningsgrunnlag, og så vart det utsendingar frå Norges Rederforbund som no gikk til London. Der vart tonnasje-avtala underskriven i november 1939.

No skulle da endeleg forhandlingane om handelsavtale koma i gang. Men Stor-Britannia heldt oss framleis under kniven. Gong på gong hendte det at den britiske regjeringa anten sendte folk til forhandling som inga fullmakt hadde til å avtala nokon ting, eller lova å sende folk til møte, men så gav atterbod. Frå Frankrike kom det jamvel krav på ein handelskontroll som var slik at ikkje nokon sjølvstendig stat godt kunne la seg by han. På den måten var det handelsforhandlingane drog ut. Det synte seg at det var rett, det eg hadde varsla om føre krigen, — at i ein ny krig ville stormaktene byrja med dei kontroll-krava som dei hadde slutta med i den førre verdskrigen. Og det var — av naturlege grunnar — vestmaktene som denne gongen var dei striaste.

Ein gong diplomatisk krigen brau koss det st «You mean det klassisl mine.» Men pen vår på regjeringa

Eg kan il for det var synes ikkje forhandling var «meget om dem i Men kjenn noko merk Og likevel det som he tida. Dei l

Endeleg n talene med ferdige. Fo ført jamsi (praktisk t til vi hadd lova dem. til seg eit t

er at Regjeringa i tonnasje-avtala dette er å mis-
ok ingen trumf i
er kniven. Stor-
seinka tilførselene
r det hadde hand

egjeringa offisielt
gførande land, så
Regjeringa måtte
avtale med vest-
g, og så vart det
som no gikk til
derskriven i no-

ane om handels-
ia heldt oss fram-
endte det at den
k til forhandling
nokon ting, eller
av atterbod. Frå
n ha elskontroll
ig stat godt kunne
andelsforhandlin-
var rett, det eg
ein ny krig ville
ava som dei hadde
Og det var — av
om denne gongen

Ein gong i denne tida kom det til meg ein britisk diplomatisk tenestemann som hadde vori i Berlin da krigen braut ut og no skulle heim. Eg fortalde han da koss det stod med desse forhandlingane, og da sa han: «You mean to say we are bullying you.» Eg svara med det klassiske ordet: «Dette er dine ord, herre, ikkje mine.» Men han skjønnte at Stor-Britannia sette venska-
pen vår på ei hard prøve, og han lova han skulle be regjeringa si gå meir venskapleg fram mot oss.

Eg kan ikkje nekte at eg ofte var utålug i denne tida; for det var ei hard tid for Noreg. Granskingsnemnda synes ikkje ha sétt dette; for ho feiar av desse handelsforhandlingane på nokre få liner og seier berre at dei var «meget vanskelige» (s. 55). Det kjem kanskje meir om dem i eitt av dei bilaga som sia skal bli utgjevne. Men kjennskapen til dem har i det minste ikkje sett noko merke på tankeføringa i utgreiinga frå nemnda. Og likevel er desse forhandlingane ein viktig part av alt det som hendte mellom Noreg og vestmaktene i denne tida. Dei kastar lys over heile tilhøvet.

Endeleg midt i februar hadde vi komi så langt så avtalene med både vestmaktene og Tyskland var omlag ferdige. Forhandlingane med Tyskland hadde måtta bli ført jamsides med forhandlingane med vestmaktene (praktisk tala: Stor-Britannia), og tyskane måtte vente til vi hadde greie på frå Stor-Britannia kva vi kunne lova dem. I siste stunda persa dessutan Stor-Britannia til seg eit tillegg til tonnasje-avtala.

*

«Altmark»-affæren.

Midt oppi dette kom så «Altmark»-affæren. Og eg må skyte inn nokre få ord om den. Granskingsnemnda seier (s. 59) at det var «lite omtenkstomt» av meg at eg om kvelden, straks før engelsmennene tok «Altmark», reiste frå Oslo opp til eit møte i Trondheim eg hadde lova å tala på den neste dagen. Eg vil ikkje gjera noko innkast imot denne dommen, i-ser sia nemnda legg attåt at det spela ikkje «noen avgjørende rolle». Eg vil berre nemne at før eg om kvelden tok natt-toget nordover, hadde eg fått melding om at dei britiske krigsskipa hadde dregi seg tilbake etter varing frå dei norske vaktskipa. I Trondheim hadde eg straks telefonisk samband både med statsministeren i Oslo og med den norske sendemann i Berlin. Statsministeren styrte utanriksdepartementet dei to dagane eg var borte, og han gjorde det visseleg likså godt som eg kunne ha gjort det.

Det britiske inngrepet på norsk område løyste ut ein ålmenn harme i Noreg, og det var heilt naudsynt å protestere alvorleg, — det både av prinsipielle og av taktiske omsyn. Men ikkje denne gongen heller ville eg gå lenger enn til protest, og eg let meg ikkje rive med til hardare tiltak. Stortingspresident Hambro sa offentleg at etter denne affæren måtte Noreg bryte handelsforhandlingane med Stor-Britannia. Men eg kalla den britiske sendemannen til meg og sa til han at forhandlingane skulle halde fram utan noko brot; noko slikt skulle ikkje «Altmark»-affæren føre med seg. Eg kan ikkje tenke meg anna enn at denne fråsegna mi måtte

gje dei britiske sty fullt ut ville hald Handels-avtalene. Det var ei rein fo vart underskriven 23. februar. I rø stundes.

Med desse avta vestmaktene utvils for Tyskland. Mei vera annleis, og d den skuld, i det m siste tonnasje-tille

Men i mellomti til å krevja meir Dei beint fram fre

I

Fyrste freistnad tenker det var de at ikkje Gransk ord; for det kasta politikken og over mange ting i min p

Den dagen var d (og Sverige) om å Dei visste godt at tida såg det næras Tyskland og Sovjet

n.

ark»-ffæren. Og den. Granskings-
e omtenkstomt» av
ngelsmennene tok
eit møte i Trond-
nes dagen. Eg
enne domen, i-ser
ikkje «noen av-
at før eg om kvel-
g fått melding om
i seg tilbake etter
ondheim hadde eg
statsministeren i
Berlin. Statsmini-
dei to dagane eg
eg liksom godt som

råde løyste ut ein
lt naudsynt å pro-
sippielle og av tak-
en heller ville eg
ég ikkje rive med
Hambro sa offent-
eg bryte handels-
Men eg kalla den
l har t forhand-
brot, noko slikt
med seg. Eg kan
råsegna mi måtte

gje dei britiske styresmaktene klart vitnemål om at eg fullt ut ville halde oppe venskapen med landet deira. Handels-avtalene kom da òg i stand få dagar etterpå. Det var ei rein formsak at den fransk-britiske avtalen vart underskriven fyrst den 11. mars, den tyske alt den 23. februar. I røynda var dei båe to oppgjort samstundes.

Med desse avtalene og med tonnasje-avtala hadde vestmaktene utvilsamt fått økonomiske føremoner framfor Tyskland. Men tyskane skjønnte at det ikkje kunne vera annleis, og dei klagde ikkje på nøytralitetsbrot for den skuld, i det minste ikkje før dei fekk greie på det siste tonnasje-tillegget vestmaktene hadde fått.

Men i mellomtida var det at vestmaktene hadde teki til å krevja meir enn ein serskilt velviljug nøytralitet. Dei beint fram freista draga oss inn i krigen.

Finlands-krigen.

Fyrste freistnaden kom i slutten på desember (eg tenker det var den 27.) 1939. Og det synes underleg at ikkje Granskingsnemnda nemner dette med eit ord; for det kastar eit sers grelt lys over vestmakt-politikken og over tilhøvet til Noreg, og det forklarar mange ting i min politikk.

Den dagen var det at vestmaktene formelt bad Noreg (og Sverige) om å gje endefram krigshjelp til Finland. Dei visste godt at dette kunne bli farleg for oss. På den tida såg det nærast ut til å vera krigssamband mellom Tyskland og Sovjet-Unionen. I det minste bar Tyskland

seg som det skulle vera alliert med Sovjet; det ville i vissa gjera alt det kunne til å halde fast på Sovjetvenskapen. Den tyske sendemannen i Oslo hadde meir enn ein gong vara meg om at så framt Noreg gikk ut over det som nøytralitetsreglane gav løyve til av hjelp til Finnland, så ville Tyskland rekne det for nøytralitetsbrot og gripe inn med makt. I alle tilfelle ville det som vestmaktene no bad oss om, føre oss ut i krig med Russland. Og det hadde eg enda mindre hug på å koma ut i enn krig med Tyskland.

Vestmaktene lova oss at til vern mot tysk overfall ville dei «trygge», d.v.s. setta seg fast i Stavanger, Bergen og Trondheim. Eg nemnte at Oslo var nærare Tyskland og kunne lettare koma i fare. Men det meinte ikkje den britiske sendemannen hadde noko på seg.

Etter alt det som låg føre kunne det ikkje vera tale om å fylgje det fransk-britiske framlegget. Granskingsnemnda har (s. 57) gjort greie for dei gode grunnane eg gav for avslag. Og eg vil her legge attåt at eg ikkje på nokon måte kunne tenke på krig med Russland. I all den tida eg hadde vori utanriksminister hadde eg arbeidd med å bygge opp ein trygg venskap med Sovjet-Unionen. Det rekna eg for sers viktig for Noreg. Eg hadde serskilt arbeidd med å få slutt på mistrua mellom Finnland og Russland; for den var ein fare for Noreg òg. Det var difor eg hadde dregi Finnland inn i det nordiske politiske samarbeidet (med innbyding til det nordiske utanriksministermøtet i Oslo hausten 1935). Strevet mitt med å skapa tillit mellom Finnland og Russland hadde ikkje lukkas. Men eg heldt fast på venskapen med Sovjet-Unionen, og Regjeringa gav ordre til den norske

delegasjonen
å halde seg b
onen ut. Eg t
om vi no skul
i røynda had
om vi hadde

I dette tilf
tikken vår v
gjeld for det
maktene den
hærstyrke f
Utan desse a
tene ha kom
bandet med
setningane f

Berre ti d
lokke oss u
tak til å tv
den britiske
at den brit
innanfor de
ikkje kunne
og dermed l

Grunngje
dre tyske to
det da tre l
vorti søkkt

vjet; det ville i fast på Sovjet-slo hadde meir Noreg gikk ut rve til av hjelp et for nøytrali- ilfell ville det s ut i krig med hug på å koma

t tysk overfall Stavanger, Ber- r nærare Tysk- et meinte ikkje på seg.

ikkje vera tale st. Granskings- gode grunnane ttåt at eg ikkje ed Russland. I ister hadde eg ap med Sovjet- for I eg. Eg istrua mellom e for Noreg og. i det nordiske I det nordiske). St et mitt ussland hadde enskapen med til den norske

delegasjonen til Folke-Sambandet i desember 1939 om å halde seg borte frå røstinga om å støyte Sovjet-Uni- onen ut. Eg tykte det på alle måtar ville vera ei ulukke om vi no skulle la oss lokke ut i krig med Russland. Og i røynda hadde det vori ei ulukke for vestmaktene sjølve om vi hadde fylgt råda deira.

I dette tilfellet må vel alle vedgå at nøytralitetspoli- tikken vår var til gagn for heile verda. Og det same gjeld for det avslaget vi gav på førespurnaden frå vest- maktene den 2. mars 1940 om vi ville la fransk-britisk hærstyrke få fri gjennommarsj til hjelp for Finnland. Utan desse avslaga frå Noreg og Sverige ville vestmak- tene ha komi i krig med Russland i staden for det sam- bandet med det som dei sia fekk og som var ei av føre- setningane for sigeren deira over Tyskland.

Torpederingar?

Berre ti dagar etter vestmaktene fyrst hadde freista lokke oss ut i krigen for Finnland, gjorde dei eit til- tak til å tvinge oss ut i krigen deira. Det var med den britiske noten frå 6. januar 1940 som truga med at den britiske orlogsflåten ville ta til med vakthald innanfor det norske sjøområdet. Det var eit tiltak som ikkje kunne anna enn drive tyskane til ein motstøyt, og dermed hadde vi krigen i landet.

Grunngjevinga var at Noreg ikkje hadde greidd å hin- dre tyske torpederingar i norske farvatn. Serskilt galdt det da tre britiske eller britisk-chartra skip som hadde vorti søkkt utanfor den norske vestkysten i fyrstninga

seier (s. 58) at det ene hadde rett når edert. For min part am noko slikt prov dem drog det dess frå Utanriksdeparte- var det berre prov «ford», men det var er det var visst at or norsk sjøområde. i imot det britiske jene av det, og det rykk i London, så det drog lenge ut og fram om spørs- stod det på vippen liteten eller ikkje. den britiske regje- g førebudd til å ta e på. Den gongen k tilbake for sjølve a i krigen.

ingla og serleg å fyrstninga av at vestmaktene i tyske trafikken

som gikk for seg i norske farvatn, både førsla med svensk malm frå Narvik og manøvrering som blada sa at tyske torpedo-båtar og andre krigsskip dreiv på norsk sjøområde. Dei skulda oss dessutan for at vi dreiv svik med dei varene vi fekk lov å innføre, og let dem koma Tyskland til gode. Dette skriket tagna etter kvart i England. Men den franske pressa gav seg ikkje så fort. Eg nytta eit høve da ein gamal fransk kjenning frå Folke-Sambandet, den sosialistiske parlamentsmannen S. Grumbach, nestformann i den franske utanrikskomiteén, var ein tur i Noreg, og la ut for han kor farleg det var med slik bladskriving, — det var rein provokasjon til Tyskland om å koma vestmaktene i forkjøpet med valds-tiltak mot Noreg. Han skjønnte meininga, og han lova han skulle freiste få stagga pressa i Frankrike. Men det vart ingen stans, og det var tydeleg at det var sjølve den franske regjeringa som stod bak.

Samstundes dreiv dei same blada på med å krevja at Noreg og Sverige skulle hjelpe til med hærsending frå vestmaktene til Finnland. Det var i-ser i Frankrike at pressa masa med dette. Og det synte seg her ein skilnad som vi sia har fått prov for mellom engelsk og fransk politisk tenkemåte: engelsmennene hadde meir samvet i folkerettsspørsmål enn fransmennene, og ville heller få oss godviljugt med i krigen enn tvinge seg fram.

Men dei ville gjerne ha oss med. I slutten av januar var det at fyrste-admiralitets-lorden Winston Churchill heldt ein tale i parlamentet der han sa at no var det tid for dei nøytrale å velja om dei ikkje burde gå inn i krigen i lag med vestmaktene. Det var den same Winston

Churchill som eit par veker etter gav order til «Altmark»-affæren. Denne affæren var farleg nok for Noreg og kunne lett ha drivi tyskanne til motstøyt med det same. Men det var i det minste ikkje formålet for Churchill. Han sa sjølv etterpå at han med vilje hadde sendt så sterk ei flåtemakt til dette tiltaket så det skulle bli umogleg å føre klage mot den norske regjeringa for å ha gjevi samtykke til det.

Eg trur det må vera ei mistyding når Granskingsnemnda (s. 61) set i hop med «Altmark»-affæren det ordet eg skal ha sagt både til britiske og tyske diplomatar ei tid etterpå, — at «no skyt vi». Eg trur at dette galdt alle dei framande flya som i denne tida kom flygande inn over Noreg, — at vi ville ikkje lenger berre nøyas med protestar, men fylgje det svenske føredømet og skyte. (Dess verre stod det visst altfor ringt til med luftvernkanonane våre.)

Fredsvoner.

Midt i mars, eller noko etter, hendte det nokre gonger at britiske orlogsskip kom innanfor dei norske sjøgrensene, og utanfor Jæren skaut dei jamvel ei kule som datt ned inne på land. Men straks dei fekk varing frå dei norske vaktskipa, drog dei seg ut att, så vi kunne ha full grunn til å tru dei hadde order til å respektere det norske sjøområdet. Dessutan hadde eg den gleda at Neville Chamberlain sa ifrå i parlamentet (19. mars) at etter søkkingane i desember hadde det ikkje vori sétt fleire

teikn til tysk i Finnland v ikkje lenger grep mot oss

Både Churchill uttala seg off nøgde med de krenke han. (å vide ut ko for di nokre øvste styrar berlain sa at tane til dei n delsavtala so hugse på at at handelen tyske avtala, frå Narvik fremste briti faren frå dei

Granskings leis arbeidde tankar på i Sverige til å gå frå Øster lét legasjon lite malm de (s. 59), — og sak hos vest

Eg tenker sterkt som c

igen evakueres først.
om det er kommet tyske
en tilslutt.

møt. Blir nettopp det:
ne ut om tyskerne har

plomatisk plan mellom
sador i London, Maisky.
send enn med Konge-
med på å forsvare Sval-
et er enighet om at dette
tall besettelse er skjedd,

å Churchill for å få den
ske sjøstridskrefter som
navsarmé så effektivt, og
forsyninger til sine styr-
eneste måte britene kan
Churchill gir «Admiral-
det kan gjøres. Ledelsen
Navy» har nok oppdrag
de arktiske farvann er
holde seg i. Det skyldes
bom e på flyplasser i
ør skade på den britiske

te? Admiral Sir Phillip
ssack» som tok det tyske
den, rdes avgårde for
e med en meget negativ
e fly i nord. Tyskerne

at det av den grunn yt-
l kysten av Nord-Norge
ill er ubønnhørlig: Ma-
ke sjøstridskrefter langs
er i Finnmark.

skal settes i verk: Den
med jagereskorte som

skal dra nordover med oppdrag å angripe den tyske skips-
trafikk mellom Kirkenes og Petsamo. Hvis ikke noen fiendt-
lige transportskip blir observert, skal fiendtlige anlegg i
Kirkenes og Petsamo ødelegges av hangarskipenes bombe-
fly. Denne styrken står under kommando av admiral W. F.
Wake-Walker. Den går fra Scapa Flow 23. juli og vender
tilbake 5. september. Da har den lidt store tap i fly, og ska-
dene på de tyske anlegg er heller beskjedne. Tyske fly og
tysk luftvern har slått godt fra seg.

Den andre operasjon er den som angår Svalbard. Det er
en styrke på to kryssere og to jagere under kontreadmiral
Vian, som først skal undersøke om Svalbard er besatt av
tyskere og om det på øygruppen kan anlegges en flåtebase
som alternativ til Murmansk. Deretter skal styrken angripe
tysk trafikk langs Finnmarkskysten. Det er det siste som er
hovedoppdraget.

Vian skal gå fra Scapa Flow den 27. juli. Hans fore-
stående besøk på Svalbard holdes skjult for den norske re-
gjeriing. Britene er redd for at hele operasjonen kan bli rø-
pet. Deres erfaring er at nordmenn — og særlig politikere
— ofte har vanskelig for å holde tett. Men selv i «Admiral-
ty» er det bare tre offiserer som kjenner oppdraget. Britene
arbeider etter «nødt-til-å-vite-prinsippet»: Bare de som til
de forskjellige tidspunkt må kjenne til en plan, blir tatt
med. Da er det også så meget lettere å forfølge en lekkasje.
Vian vil imidlertid ha med seg en norsk sjøoffiser, og helst
en som har kjennskap til Svalbard. «Admiralty» vender seg
den 25. juli til Sjøforsvarets Overkommando og ber om
snarest å få avgitt en yngre offiser til et spesielt oppdrag i
Glasgow. SOK har mannen klar. I den skotske byen Dum-
barton befinner det seg nemlig en av de dyktigste av de
yngre norske sjøoffiserer, løytnant Ragnvald Tamber, som
går på et britisk kurs der.

Tamber får telegrafisk ordre den 25. juli kl. 16.00 om
uopphørlig å melde seg for «Flag Officer Glasgow». Det
skjer kl. 17.30. Han får så ordre om snarest å melde seg i
Scapa Flow, og ved ankomsten der tas han med til en ven-
tende motorbåt, som straks kjører ut til krysseren «Nigeria».
Her blir han presentert for Vian, ønsket velkommen og an-
vist en lugar, men får ikke vite noe om hva som skal skje.

Umiddelbart etterpå går «Nigeria» ut og direkte til Sey-

erer Svalbard

øtevi- somhet mellom bri-
ritete. for å finne frem til
d, og hvordan det skal gjø-

te vet at Vian har vært på
alene tilbake, har hverken
o norske overkommandoer
at Tamber sitter igjen som
ke på én soldat — og med
ere og mere nervøs. Hadde
5. august blir kalt til Eden
ville tonen antagelig blitt
or det er ikke morsomt for
bedt den britiske Forsvars-
flåtebase på Svalbard som
ljoner, ca. 2 000 mann, og
å presentere det for den
mpli-

ter a idligere hadde hatt
orsk-sovjetisk fellesaksjon,
at øygruppen godt kunne
rbeiderne. Han beklager
tt bombet uten at norske
varsi. Han forlanger at
side når det gjelder opera-
d hensyn til de nye britiske
eringsmøte. Kong Haakon
meget bekymret for Sval-

ken frem for regjeringen
oppsøker han igjen Eden..
folkning på Svalbard bor

i lett antennelige trehus som kan settes i brann ved bom-
bing. Det er derfor lite ønskelig fra norsk side at Svalbard
gjøres til alliert operasjonsbase. Men hvis det er nødvendig
for sjøkrigen, vil regjeringen ikke sette seg imot det. Da
må de nødvendige forholdsregler tas for å sikre den norske
befolkning — og norsk eiendom må ikke skades *unødig*.

Men så forandrer britene sine planer. Det har sin grunn
i at admiral Vian den 8. august legger frem en rapport
der han sier at Svalbard er uegnet som base. De kanadiske
bataljoner bør derfor ikke sendes dit for permanent stasjo-
nering. Svalbard bør evakueres, men det bør hindres at
tyskerne får Svalbard-kull.

Dagen etter — den 9. august — sender general Fleischer
et «Pro memoria» til regjeringen. Der sier han at dersom
briter og russere oppretter sjø- og landmilitære baser på
Svalbard, må det være en norsk militær representasjon der.
Det må opprettes en norsk militær «distriktskommando».
Det er den ordning som gjelder for norsk militær adminis-
trasjon og ledelse i krig. Det må også være med en
norsk militær styrke, og det må være med norsk politi som
kan ta hånd om eventuelle NS-medlemmer eller nordmenn
som er tyske agenter. Den ting bør ikke overlates til britene.

Samme dag har imidlertid den britiske Stabskomitéen
bestemt at Svalbard skal evakueres og gruveanleggene og
kull-lagrene ødelegges så meget at tyskerne ikke kan få tak
i Svalbard-kull.

Den 12. august kalles det i den anledning sammen til
et stort møte mellom britiske, norske og sovjetiske myndig-
heter.

Fra britisk side møter utenriksminister Eden med råd-
giver, fra sovjetisk side ambassadør Maisky med rådgivere,
og fra norsk side møter statsminister Nygaardsvold med
forsvarsministeren og sjefen for Sjøforsvarets Overkom-
mando, admiral Diesen og sjefen for Flyvåpnenes Felles-
kommando, kommandørkaptein Riiser-Larsen. Eden åpner
møtet med å si at det fra britisk side ikke lenger er noen
interesse for å opprette militære baser på øygruppen. Den
er uegnet. Britene tror heller ikke at tyskerne vil gjøre det,
av samme grunn. De har bare interesse av å skaffe kull fra
Svalbard.

Britene vil heller ikke være med på å væpne gruvearbei-

derne. Hvis tyskerne oppdager det, vil de kunne bombe de meget sårbare gruvebyer. Det ville dessuten by på problemer å skaffe forsyninger til befolkningen. Britene vil derfor evakuere befolkningen på Svalbard og ødelegge gruveanlegg og kull-lagre så meget at tyskerne ikke kan gjøre seg nytte av dem.

Kommandørkaptein Riiser-Larsen sier at for å hindre kulldriften, er det nok å fjerne enkelte viktige maskindeler, og statsminister Nygaardsvold støtter det.

Så er det ambassadør Maiskys tur. Han sier at Sovjet helst vil fortsette gruedriften, det er sterkt behov for Svalbard-kullene i de sovjetiske byer på Kola-halvøya. De er faktisk avhengig av dem. Samtidig anser Sovjet det ønskelig at Svalbard kan brukes som sjø- og luftbase. Det bør opprettes baser på Svalbard og Jan Mayen for å sikre forsyningen til Kola. Som foreløbig sikring kan gruvearbeiderne bevæpnes. Bombingen er neppe så farlig som det er blitt sagt. Senere — til våren 1942 — kan det sendes større styrker. Maisky sier til slutt at han ikke har noen myndighet til å diskutere evakuering. Han må først kontakte «sin regjering».

Noen dager etter kommer det beskjed fra Moskva om at man går med på evakuering. Russerne har heller ikke annet å gjøre. De er helt avhengig av britisk sjømakt i denne sak.

Den 16. august får general Fleischer en telefon fra «War Office» om å sende en norsk oberstløytnant med et britisk ekspedisjonskorps til Svalbard. Han må reise til Glasgow samme kveld. Vedkommende skal være norsk representant under evakueringen av øygruppen som nå er besluttet. Det må også sendes med en liten norsk styrke for å ta seg av spesielle oppgaver.

Fleischer ringer til utenriksministeren, som ikke er å treffe. Det er heller ikke forsvarsministeren. Men så får han endelig snakke med statsministeren, og spør hvilke instruksjoner han skal gi vedkommende offiser. Nygaardsvold svarer bare at etter hans mening bør det gjøres minst mulig på Svalbard. Han kaster ballen tilbake til Fleischer. Fleischer har alt bestemt seg for å la sin stabssjef, major Pran,

få oppdraget, og etter å ha c
Fleischer på eget ansvar e
lyder slik:

«Etter konferanse med Stats
Pran herved som militær di

Distriktskommandosjefen si
nen og de allierte styrkers s
gjering og ivareta de norske i

Ved spørsmål om foranstal
kommandosjefen øverste nor
Nordmennene på Svalbard k
nærmere bestemmelser kalles i

Da Pran spør hva han skal
seg evakuere, svarer general
tvangsevakuering.

I Glasgow møter Pran den
som skal lede ekspedisjoner
og den kanadiske brigader A
ken er da i full gang, og al
om morgenen — går skipene
ekspedisjonen er kommet ut
mere inn i planene.

Ekspedisjonens militære s
diske soldater og 36 norske
Fartøystyrken består av to k
fire trålere og troppetranspor

Den 21. august kommer
Island. Der gir admiral Via
forlater hans flåte Hvalfjor
og Pran om detaljer i plan
gelsene av gruveanleggene
Det sier Potts seg enig i.

Om morgenen den 24. aug
forland, og går inn Isfjorden.
og igjen «stormes» radiostasj
har hendt siden Vian forlot
viser det seg at det ikke er t
kommer til Longyearbyen
strømmer ned til kaien. Tam
Vian får se ham, roper han:

et, vil de kunne bombe de
le dessuten by på proble-
lkningen. Britene vil der-
albard og ødelegge gruve-
ysker. ... ikke kan gjøre seg

sen sier at for å hindre
celte viktige maskindeler,
ter det

tur. Ian sier at Sovjet
let er sterkt behov for
oyer på Kola-halvøya. De
tidig anser Sovjet det øn-
sjø- og luftbase. Det bør
in Mayen for å sikre for-
sikring kan gruvearbeid-
eppe så farlig som det er
! — kan det sendes større
ikke har noen myndighet
å først kontakte «sin re-

beskjed fra Moskva om
Russerne har heller ikke
gig av britisk sjømakt i

her en telefon fra «War
stløytnant med et britisk
an må reise til Glasgow
være norsk representant
som er besluttet. Det
k styrke for å ta seg av

isteren, som ikke er å
ministeren. Men så får
teren, og spør hvilke in-
le offiser. Nygaardsvold
r det gjøres minst mulig
bake til Fleischer. Flei-
in stabssjef, major Pran,

få oppdraget, og etter å ha drøftet saken med ham, former
Fleischer på eget ansvar en instruks for majoren. Den
lyder slik:

«Etter konferanse med Statsministeren, beordres major Aage
Pran herved som militær distriktskommandosjef på Svalbard.

Distriktskommandosjefen skal i samarbeide med sysselman-
nen og de allierte styrkers sjef, representere Den norske re-
gjering og ivareta de norske interesser.

Ved spørsmål om foranstaltninger på Svalbard, er distrikts-
kommandosjefen øverste norske militære myndighet og sjef.
Nordmennene på Svalbard kan etter distriktskommandosjefens
nærmere bestemmelser kalles inn til militærtjeneste.»

Da Pran spør hva han skal gjøre dersom noen nekter å la
seg evakuere, svarer generalen at da skal det gjennomføres
tvangsevakuering.

I Glasgow møter Pran den 17. august de to allierte sjefer
som skal lede ekspedisjonen. Det er kontre-admiral Vian
og den kanadiske brigader A.E. Potts. Innlastingen av styr-
ken er da i full gang, og alt neste dag — den 18. august—
om morgenen — går skipene ut fra Glasgow. Først etter at
ekspedisjonen er kommet ut i rom sjø, blir Pran satt nær-
mere inn i planene.

Ekspedisjonens militære styrke består av ca. 650 kana-
diske soldater og 36 norske under kaptein Otto Aubert.
Fartøystyrken består av to kryssere, tre jagere, ett tankskip,
fire trålere og troppetransportskipet «Empress of Canada».

Den 21. august kommer ekspedisjonen til Hvalfjord på
Island. Der gir admiral Vian sine ordrer, og før kl. 21.00
forlater hans flåte Hvalfjord. Underveis konfererer Potts
og Pran om detaljer i planen, og Pran sier da at ødeleg-
gelsene av gruveanleggene må innskrenkes mest mulig.
Det sier Potts seg enig i.

Om morgenen den 24. august når de frem til Prins Karls
forland, og går inn Isfjorden. En jager går mot Kapp Linné,
og igjen «stormes» radiostasjonen. Man vet jo ikke hva som
har hendt siden Vian forlot Svalbard den 31. juli. Og atter
viser det seg at det ikke er tyskere i Isfjorden. Så da flåten
kommer til Longyearbyen er alt fryd og gammen. Folk
strømmer ned til kaien. Tamber ror ut til flaggskipet, og da
Vian får se ham, roper han: «Damn it Tamber — are you

ene som «en særlig kri-

ned admiral Vian. Han
stat i Norge, men av-
in betrakter som repre-
Marlow sier han at alt
tts.

grene og gruvemaskine-
n til seg å være igjen
ge og eventuelle norske
ersom gruvemaskineriet
I-lagrene til antenning,
er tyskerne komme fra

laget, men etter et par
ødda det. Det er alt for
aller også i fisk av en
ar hatt møte, og finner
bli tilbake. Da endelig
r oppfordring fra Pran,
pe til med sprengnin-

er kaptein Aubert hen-
ørd til Longyearbyen.
sting av det materiell
er en god del av
t som tas med, bl.a.
interproviante. I lang
øttland få «norsk mat»

ra til Island med noen
i, under eskorte. «Is-
len med britisk mann-

ngyearbyens kirke 20
slags avskjedsgudstje-
g, og kombineres med
ntet med et britisk og
ra «Royal Navy» leser

dagens tekst på engelsk — det er skikken hos britene at
en høyere offiser gjør det ved militære gudstjenester, og så
holder sogneprest Kruse en manende og kraftig tale. Krys-
seren «Aurora»s militærorkester på 12 mann er med, og
«Ja vi elsker» og «God save the King» blir spilt og sunget.
Derefter blir det en «forbimarsj i parade» av britiske,
norske og kanadiske soldater for brigader Potts, komman-
dør Agnew og major Pran. Til slutt er det lunsj for de
ledende personligheter. Til stede er også Sverdrup. Han
holder en tale hvor han ber om unnskyldning for sin hef-
tige opptreden. Men man må forstå ham, det var hans livs-
verk som her ble tilintetgjort. Dessuten forsto — og *forstår*
— han ikke at man skal rømme unna for fienden! Krigen
vinnes ikke ved det, og Svalbard er for viktig til å bli over-
gitt til tyskerne. De vil komme så snart de oppdager at øy-
gruppen er evakuert, mener han.

Turen til Storbritannia går uten noen særlige hendelser.
For å holde tyskerne i villrede, fortsetter radioene å fungere
så lenge som mulig. Den 3. september kl. 10.00, da av-
reisen finner sted, sender Longyearbyen ut en melding om
at det er inntruffet et maskinuhell slik at stasjonen bare
har strøm til noen få minutter, men at den antagelig vil
kunne komme tilbake kl. 20.00.

Under overfarten hører man på skipsradioen at Tromsø
anroper Svalbard Radio gang på gang uten å få svar.

Etter ankomsten til Storbritannia blir sysselmann Mar-
low, direktør Sverdrup, driftsleder Boger og skipper Svend-
sen internert. Det er særlig saken med de 8 som ble skutt
av tyskerne, som er årsak til det.

Regjeringen tar opp skyldspørsmålet. De finner at Mar-
low, Sverdrup og Boger ikke kan lastes, mens Svendsen blir
fengslet. En av statsrådene — Oscar Torp — ville ha ham
dømt til døden. Marlow blir like etter engasjert i den bri-
tiske etterretningstjeneste. Det varer heller ikke lenge før
Sverdrup er midt oppe i et stort oppdrag.